

*Жолдошбаева Ы.К.,
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети,
Кыргыз Республикасы, Жалал-Абад шаары*

*Ташиева Н.А.,
Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети,
окутуучу,
Кыргыз Республикасы, Жалал-Абад шаары*

БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИ ДАЯРДООНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ

*Жолдошбаева Ы.К.,
кандидат педагогических наук, доцент,
Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова,
Кыргызская Республика, город Жалал-Абад*

*Ташиева Н.А.,
преподаватель,
Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова,
Кыргызская Республика, город Жалал-Абад*

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

*Zholdoshbaeva Y.K.,
candidate of pedagogical Sciences, docent,
Jalal-Abad State University named after B. Osmonov,
Kyrgyz Republic, Jalal-Abad city*

*Tashieva N.A.,
teacher,
Jalal-Abad State University named after B. Osmonov,
Kyrgyz Republic, Jalal-Abad city*

SOME PROBLEMS OF PREPARING FOR FUTURE TEACHERS

Аннотация: Болочок мугалимдин азыркы заман биринчи орунга кесипкөй-жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнүн лөрдү, өз кесибин эң жакшы билген бир эмес, калыптанышына чоң таасир берген эки-үч чет тилди билген эл аралык лингводидактикалык компетенттүүлүктү байланыштарды бекемдеген инсан мугалимди талап кылат.

Аннотация: Проведенности анализа, кароо, азыркы учурдун эң бир көйгөйлүү влияние лингводидактической компетент-проблемасы катары каралууда. Себеби,

ности на курсах английского языка на профессиональную компетенцию будущих учителей. Современный мир требует профессионала, знатока своего дела, учителя, который знает не одни, а 2-3 языка, который может укрепить международные связи.

Annotation: *The potential impact on the development of the teacher's professional competence, the lingvodidaktikalik competence to study an example of an English course, the present is considered as one of the most problematic issues. Since the professionals of the modern world, first of all, the best in their profession, one, and not two or three foreign languages, international relations that a person assumes a teacher.*

Түйүндүү сөздөр: кылым, гуманитардык илимдер, информация, философия, психология кесипкөй, компетенттүүлүк.

Ключевые слова: век, гуманитарные науки, информация, философия, психология, профессиональный, компетентность.

Key words: century, humanities, sciences, information, philosophy, psychology, professional, competation.

Жаңы кылым жаңыча талап коюуда: бүгүнкү күндө гуманитардык илимдер, информация, философия, психология ж.б. тармактарын чет тили менен айкалыштыра билген алдынкы кесипкөйлөргө муктаждык күчөдү. Айрыкча, мектеп мугалимдери чет тилин жакшы өздөштүрүп, чет тил билүү компетенттүүлүгүнө ээ болуу зарылчылыгы талап кылынууда. Мына ушинтип, чет тили бүгүнкү күндө өзүнүн негизги функциясын аткарууга толук убакыт келип жетти десек жаңылышпайбыз. Чет тилди билип, аны башка улуттар менен баарлашуу процессинде колдонуунун да таасири чоң: бирин-бири түшүнүү, бири-бирине өз ара таасирин

тийгизүү ж.б.с.у. интелектин жогорку деңгээлде белгилери болушуна таасир берет.

Болочок мугалим катары башка улуттардын маданиятын чет тил аркылуу билип, андан тышкары анализдөө, синтездөө, салыштыруу аркылуу, ички-тышкы, оозеки, жазуу, диалог, монолог түзүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болушу зарыл.

Аталган компетенттүүлүктү калыптан-дыруу процессинде ар бир улуттун өзүнө гана таандык болгон өзгөчөлүктөрдүн да эсептелиши керек. “Тил билүү – дил билүү дегендей”, болочок мугалим тил билсе, ар бир элдин маданиятына кызыгат, үйрөнүүгө далаалат кылат жана жаш муунду эл аралык коммуникацияларга үйрөтөт. Тил аркылуу адамдар, улуттар аралык өз ара түшүнүүлөр да пайда болот.

Ааламдашуу мезгилинде аз сандагы элдер өз тилин сактап калуу проблемасын өтө коркунуч менен чечүүгө аракеттенип жатышат. Анткени, башка тилдер менен аралашып кетүү маселеси да бар. Азыркы мезгилде билим берүү системасынын алдында, өзгөчө мугалимдердин алдында эң жоопкерчиликтүү милдеттер коюлуп жатат: өсүп келе жаткан жаштарды көп улуттуулуктун алкагында тарбиялоо. Келе жаткан муундун көп тилди билүүгө үгүттөө, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын чечүү, эл аралык маанидеги чет-тилдерин үйрөтүү аркылуу – толеранттуулукка, чыдамдуулукка, башка элдердин маданияттарын сыйлоого ж.б.у.с. оң касиеттерге тарбиялоо. Мына ушул мезгилдин талаптарынын жана багыттардын негизинде ЖОЖдо болочок мугалимдин кесиптик (лингводидактикалык) компетенттүүлүгүн калыптандырууну талап кылат.

1971-жылдан баштап Европа кеңешмесинин проектисинин алкагында чет тилдерди

өздөштүрүүгө өтө чоң көңүл бурулуп келүүдө. Чет тилин окутуу, үйрөтүү жана аны баалоо негизги принциптердин бири катары каралып келүүдө. Мына ушул иштердин жыйынтыгы болуп төмөнкү нормативдүү документ эсептелген: «Чет тилин окуп үйрөнүүдөгү жалпы Европалык компетенция». Жыйынтыгында чет-тилин окуп үйрөнүүдө эки комплекс сунушталган:

1) чет тилин окуп үйрөнүү деңгээли.

2) стандарттык категорияларын үйрөнүү деңгээли.

Жогорудагы аталган эки комплекс бүтүндөй биримдикти, бир аракеттин жыйынтыгы катары каралып, стандарттык сертификаттарды берүүдө, түрдүү программаларды үйрөнүүдө колдонууга алынууда. Эгерде комплексте берилген тил үйрөнүүнүн алгачкы максатынан баштап негизги ийгиликке жетишкенге чейин стратегиялык программага таянып иш алып барылса, тил өздөштүрүү процессиндеги ийгиликке жеткен компетенция катары болуп саналат. Мына ушунун бардыгы чет-тилин үйрөнүүдөгү негизги процесстердин өзөгү болот. Тилди үйрөнүү процесси оңой эмес, адам баласы чет тил билүү компетенттүүлүккө көп иш аракеттердин натыйжасында жетет жана бул кубулуштун негизинде бир канча компетенциялар калыптанат, ошонун ичинде болочок мугалимдин бир нече кесиптик компетенцияларынын өнүгүшү да ишке ашат: жаңы теманын мазмунун туура жана кызыктуу түшүндүрүү, окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн башкаруу, окутуу процессин уюштуруу жана башкаруу, ойлоо жана үйрөтүү процесстерди жетектөө ж.б.с.у. Ушулардын негизинде биз “компетенция” деген түшүнүктү “предметтик аймак жана ишмердүүлүк процессте ишке ашат” – деген белгилөөнү жетектөөгө алмакчыбыз. Биз болсо “компетенция” деген түшүнүктү чет тилге карата “билимдердин, тагыраак

айтканда, тилди, чет тилдерди үйрөнүүнүн суммалары” – деп белгилемекчибиз.

Азыркы заманда билим берүү аймагында бир тараптан жөн эле окутуу коюу компетенциялары талап кылынбайт, мугалим өзүнүн жалпы билимин, анын ичинен лингводидактикалык билимин өркүндөтүүгө умтулса гана, ал көп компетенцияларга ээ боло алат. «Мугалимдин башында туман болсо, окуучуга караңгы түн болуп түшөт» деген эл арасында айтылып жүргөн ойлордун да мааниси окутууда, үйрөтүүдө чоң ролду ойнойт.

Э.М. Мамбетакунов бул багыттагы илимий – түшүнүк аппаратынын категориялык негиздерин карап: компетенция деген түшүнүктү “бир жарандын таанып-билүү жана тажрыйбасынын негизинде чече турган суроолор” – деп белгилеп, мугалимдин психологиялык-педагогикалык компетенттүүлүгүнүн системасынын негизги булактарын карап, окутуу процессте педагогикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу этаптарын негиздеген [7, 38-б.].

Бизде жана башка өлкөлөрдөгү (Орусия, Казакстан ж.б.) билим берүү тармагындагы жүргүзүлүп жаткан реформалар көрсөткөндөй, болочок мугалимдин компетенттүүлүгүн жаңы технологиялар, ыкмалар аркылуу калыптандыруу процессинин теориялык, методологиялык жана практикалык негиздери иштелип чыгууда. Бул проблеманы Кыргызстанда изилдеген окумуштууларды атасак: Н.А. Асипова, Э.М. Мамбетакунов, А.С. Раимкулова, Т.М. Сияев ж.б. [3, 19-б]; [7, 39-б]; [9, 162-б]; [8, 23-б].

XX кылымдын 90-жылдарында ООНдун отчету боюнча мамлекеттин эффективдүү өнүгүүсүнүн белгиси катары, сапаттын негизги индикатору катары билим берүү деңгээли каралган. Мына ушул далилдердин негизинде бардык өлкөлөрдө билим берүүдөгү кризисти жеңүү маселелери биринчи

орунга коюлган. Бүгүнкү күндө биз, адамзат тарыхында коомду глобалдаштыруу максатынын негизинде индустриалдык коомдон информациялык коомго секирик жасап, “адам факторунун” ролу кеңейип жаткандыгын моюнга алышыбыз керек.

Ошондуктан алар адамзаттын көз карашын түп тамырынан баштап өзгөртүүнү талап кылууда. Бул жагдайда билим берүү системасынын ролу чоң экендигин белгилешибиз керек, анын ичинде биринчи орунда жогорку билим берүү системасы жана анда калыптанган болочок мугалим эсептелинет. Билим берүү процессинин калыптанышы, анын маңызы социалдык шарттарга карата өзгөрүлүшү жана андан ары өнүгүшү, келечектин жана азыркы замандын талабына ылайыктуу жаңы муундун тарбияланышынын бирден бир жолу – бул болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын ар тараптан чечүү. Бул жерде компетенттүү мамиле жасоо деген жобо болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда биринчи орунда болушу абзел. Компетенттүү мамилени изилдешкен окумуштуулар: Э. Мамбетакунов ж.б. [7, 37-39бб].

Компетенттүү мамиленин негизинде азыркы студент, болочок мугалим катары, чет тилин окутуп үйрөнүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө да ээ болушу керек.

Азыркы коомдо билим берүүчү окуу жайлар маданиятты сактоочу жана маданий чыгармачыл социалдык институт катары каралууда. Мына ушу багытка карата азыркы коомдо студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга зор маани беришибиз керек.

Е.Н. Соловованын айтымы боюнча “лингводидактикалык компетенттүүлүктүн

негизин филологиялык билимдер, андан тышкары, өз тилинин, кош жана көп тилдердин кубулуштарынын өзгөчөлүктөрүн билүү компетенциялары түзөт” [9,21-б].

Бул проблеманы изилдеген окумуштуулардын пикирлерин талдоонун негизинде лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин, биздин оюбузча, гуманитардык, тарыхый, педагогикалык билимдер менен инсандар жана маданияттар аралык компетенциялар түзөрүн айтмакчыбыз. Коомдун талабына жараша бүгүнкү студент бир нече тил билүүгө да умтулушу керек, анткени тил аркылуу келечектин мугалими инсанга багытталган байланыш компетенциясына ээ боло алат, аталган компетенция мектеп окуучуларын инсан катары тарбиялап жатканда өтө маанилүү болуп саналат.

Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин филологиялык жана маданият аралык коммуникативдүү компетенциялар түзөрүн К.Э. Безукладников ж.б. окумуштуулар белгилеп келишкен, бирок аталган компетенциялар предметтик мүнөзгө ээ, алардын маңызы лингводидактикалык компетенция менен тыгыз байланышканда гана ачылат, анткени лингводидактикалык компетенция предметтен тышкары мүнөзгө ээ экендигин К.Э. Безукладников белгилеп кеткен [4, 207-б]. Андан тышкары, лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин түзө турган алдыңкы компетенциялардын бири: өз элинин, башка элдердин маданиятын билүү компетенциялары, максаттуу баарлашуу байланыш жасоо компетенциялары, дүйнө таанууга, маданий ойлонууга багытталган инсандын маңызын түзгөн ж.б.у.с. компетенциялар болочок мугалимдин кесиптик жактан өсүшүнө жардам берет.

Бир тилди, бир нече тилди үйрөнүү компетенциялар аркылуу тилдик, инсан аралык байланыштар ишке ашып, болочок мугалимдин жалпы адамдык, инсандык

өсүп-өнүүсүнө жакшы шарттар түзүлөрүн белгилеп кетмекчибиз.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тилдин окуу материалынын мисалында калыптандырууда дагы бир айта кетүүчү керектүү өзгөчөлүк – булар бир студенттин маданият таануу компетенттүүлүгүнүн өсүп-өнүгүшүнө өзгөчө жакшы, ынгайлуу шарттар бар десек жаңылышпайбыз. Бул маданият таануу компетенттүүлүктүн негизинде бир нече компетенциялардын өзөгү жатат. Атап кетсек: педагогикалык баарлашууда улуттук өзгөчөлүктөргө көңүл буруу, сабакта кошо жашап жаткан элдин орчундуу тарыхый окуяларынан мисалдарды келтирүү компетенциясы, эл аралык мааниде көрүнүктүү маданий жана адабий инсандар менен тааныштыруу, алардын чыгармасы жана чыгармачылыгы жөнүндө кызыктуу айтып берүү компетенциясы жана улуттук өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен окуучуларды тарбиялай билүү, окуп жаткан базалык жана вариативдүү предметтердин маанисин жакшы билүү, кошо жашаган улуттардын символикаларын, улуттук маданий өзгөчөлүктөрүн айырмалай билүү жана аларды окуучуларга үйрөнүүгө сунуштоо ж.б.у.с.

Андан тышкары дүйнөлүк улуттук маданиятты таануу, элдердин ортосундагы достукту чыңдоо, дүйнөгө болгон көз караштарда гумандык негизде калыптандыра билүү компетенцияларды да белгилесек болот. Жалпылап айтканда маданияттар аралык компетенциялардын топтому десек болот.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тилдин окуу материалынын мисалында калыптандырууда өзүнүн өзгөчөлүктөрүнүн негизинде таасир эткен компетенциясы катары биз коммуникативдүү компетенциясын белгилемекчибиз. Акыркы жылдары болочок мугалимдин

коммуникативдик жактан калыптандыруусу алдыңкы кесипкөй болууга багыт берүүчү компетенция катары психологияда, педагогикада жана чет тилди окутуу методикасында каралган.

Бүгүнкү күндө аталган болочок мугалимдин коммуникативдүү компетенциясынын маңызын ачууда дагы бир өзгөчөлүк пайда болду: ал студенттердин ар тараптан коммуникация даяр болуу түйшүктөнүүсүн талап кылуу менен бирге, туура ойлонуу, стилистикалык тактыкты сактоо, эл аралык сүйлөө этикеттерин колдонуу компетенциялары ж.б. саналат. ЖОЖдо чет тилин окуп-үйрөнүүдө коммуникативдик багыт өз ордун тапкан. Оозеки туура сүйлөө компетенциясы бул чыныгы мугалимдин кесиптик компетенциясы менен тыгыз байланышта. Себеби, мугалим чет тилди үйрөтүүдө белгилүү бир теманы багыттап, белгилүү бир окуя жөнүндө ар түрлүү коммуникативдик ыкмалар менен айта алышы керек. Бул жерде болочок мугалимдин кесиптик коммуникативдик компетенттүүлүгү гана калыптанбайт.

Адам таануу компетенциясы окутуу процессинде коммуникативдик компетенция аркылуу ишке ашат жана натыйжалуу болуш үчүн болочок мугалим өз предметин гана эң жакшы билип тим болбостон, тил табыша алган, диалог сүйлөшүүлөрдү, маданият аралык диалогун жүргүзө алган адис болушу абзел. Бул жерде айта кетиш керек, биринчи кезекте ал инсан катары айырмаланып турушу керек.

Н.И. Гез “Способность использовать язык в разнообразных социально- детерминированных ситуациях” [5, 100-б] деген илимий ишинде белгилеген: “Башка адамдар менен байланыш түзө билген, жүрүштурушу үлгүлүү, этникалык жана ошондой эле социалдык-психологиялык эталондорго

ээ болгон, тилдин сүйлөшүүдөгү техникалык каражаттарын толук өздөштүргөн адис талап кылынат” – деп. Байыркы кылымдын өкүлү Эзоп айткандай “ачуусу да тил, ширини да тил”, болочок мугалим чет тилин (тилдерди) жөн эле билүү менен чектелбестен, ал жаш муунду окутуу, үйрөтүү, тарбиялоо компетенцияларына ээ болуусу абзел.

Адабияттар:

1. Абакумова И.В. О становлении толерантной личности в поликультурном образовании [Текст] / И.В.Абакумова, П.Н.Ермаков // Вопросы психологии. – 2003. – № 3. – С.11 – 18
2. Абдрахманов Т.А. Компетентностный подход в современном образовании [Текст] / Т.А. Абдрахманов, М.А. Ногаев. – Бишкек, 2011. – 114 с.
3. Асипова Н.А. Научно-педагогические основы формирования культуры межнационального общения [Текст]: автореф....дис. д-ра пед. наук:13.00.01/ Н.А. Асипова. – Алма-Ата, 1993. – 35 с.
4. Безукладников К.Э. Лингводидактические компетенции: концепция формирования [Текст]: моногр. / К.Э. Безукладников. – Пермь: ПГПУ, 2011. – 207 с.
5. Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика [Текст]: учеб. пособие для студентов лингвист. ун-тов и фак. иностр. яз. высш. пед. учеб. зав. / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – 3-е изд., стер. – М.: Изд. центр «Академия», 2006. – 104 с.
6. Мамбетакунов Э.М. Компетентностный подход к педагогическому образованию [Текст]/ Э.М. Мамбетакунов // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2013. –№1. –С.37–39.
7. Сияев Т.М. Азыркы мезгилдин мугалиминин профессионалдык компетенттүүлүгү: мотив компоненти [Текст] / Т.М. Сияев // Материалы международной научно-практической конференции: «Наследие просветителей в культуре, образовании и их влияние на современность» КГУ имени И. Арабаева. – Бишкек, 2012.– С. 20–23.
8. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: [Текст]: базовый курс лекций / Е.Н. Соловова. – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.
9. Раимкулова А.С. Формирование профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников [Текст]: монография / А.С. Раимкулова. – Бишкек: КНУ имени Ж. Баласагына, 2011. – 162 с.

Рецензент:
Добаев К.Д.,
педагогика илимдеринин доктору, профессор